

قدیمی‌ترین و جدیدترین این شهرها و روستاهای جهانی کشور آشنا می‌شوید. اصفهان، مهد صنایع دستی ایران و یکی از مشهورترین شهرهای جهانی صنایع دستی، به‌عنوان نخستین شهر ایرانی ثبت شده در فهرست جهانی شهرهای صنایع دستی در سال ۱۳۹۵ است که از مجموع ۲۰۲ گروه صنایع دستی شناخته شده در جهان و ۲۹۹ رشته در ایران، حدود ۱۹۹ رشته در آن به فعالیت مشغول هستند. شیراز هم دومین شهر جهانی صنایع دستی ایران است.

شورای جهانی صنایع دستی یک نهاد وابسته به سازمان یونسکو است که با هدف ارتقای جایگاه صنایع دستی در جهان و حفاظت از میراث فرهنگی و تاریخی کشورها فعالیت می‌کند. تاکنون ۴۸ شهر و روستا از کشورهای مختلف در لیست این شورای جهانی به ثبت رسیده‌اند که از آنها به‌عنوان «شهر و روستاهای جهانی صنایع دستی» یاد می‌شود. نام ۱۱ شهر و ۳ روستا از ایران نیز در این لیست جای دارد و براساس آن، ایران در جایگاه ۳۱ جهان به‌عنوان صادرکننده مؤثر صنایع دستی قرار گرفته است. در ادامه با برخی از

قدیمی‌ترین صنعت دستی تهرانی‌ها

طبق اسناد و شواهد صنعت دباغی یعنی فن آماده‌سازی و فراوری پوست حیوانات برای تبدیل آن به چرم یکی از قدیمی‌ترین صنایع دستی تهران است. البته چون این حرفه بوی بدی داشت و اطراف را آلوده می‌کرد، نخستین دباغ‌های تهران کارشان را خارج از شهر و در کنار باغ‌ها و زمین‌های شمال غربی محله سنگلج شروع کردند. هر چند تاریخ دقیق شروع کار دباغی در محله سنگلج را نمی‌دانیم ولی اگر فرض کنیم تهرانی‌ها هم مانند دیگر مردم ایران پوست گاو و گوسفند ذبح شده خود را خود فرآوری می‌کردند؛ بنابراین پیش از ساخت حصار صفوی، یعنی از حوالی قرن ۹ قمری که تهران شکل جمعیتی خود را مانند قصبه‌ای بزرگ یا شهری کوچک به دست آورد، اهالی تهران به کار دباغی مشغول بودند. دباغ‌های تهران به سنگلج آمدند و چون آب از ملزومات کار دباغی است، در پایین دست آب سنگلج چندین دباغ خانه برپا کردند و به مرور محله‌ای به نام دباغ خانه شکل گرفت. اگرچه محله دباغ خانه در آن زمان داخل حصار صفوی بود، اما خارج از محدوده مرکزی و بسیار دور از مرکز سکونت و بازار تهرانی‌ها به حساب می‌آمد، چون همانطور که گفته شد به دلیل بوی زننده و آلودگی این کار کسی رغبت نمی‌کرد نزدیک دباغ خانه‌ها زندگی کند. دباغی در تهران تا سال‌ها بعد یعنی اواخر دوره قاجار رواج داشت و در کنار آن صنایعی چون سراجی و سریش‌پزی هم شکل گرفت.

کلاه مالی یا دوخت کلاه نمذ

رسم بود که مردان در تهران دوره قاجار کلاه نمذی بر سر می‌گذاشتند، از این رو صنعت و هنر کلاه مالی در آن روزگار رواج پیدا کرد.

حصیربافی

حصیربافی هنری بود که از شمال و جنوب کشورمان به تهران آمد و در دوره قاجار بیشتر به‌عنوان زیرانداز در خانه‌ها یا ساخت ظرف‌های حصیری استفاده می‌شد. گرچه این هنر اکنون هم در تهران کم‌رونق ولی رایج است.

گلیم و جاجیم بافی

گلیم و جاجیم از قدیمی‌ترین پارچه‌های دستباف است و به فراخور افزایش جمعیت و افزایش نیاز مردم، صنعت گلیم بافی و جاجیم بافی در دوره قاجار در تهران رونق پیدا کرد.

گیوه بافی

بافتن گیوه که یکی از قدیمی‌ترین پا پوش‌های ایرانی‌هاست، در پایتخت قاجارها رواج داشت. گرچه طبقات بالای جامعه در آن روزگار پا پوش‌های چرمی استفاده می‌کردند اما گیوه در میان مردم عادی به‌ویژه در فصل تابستان پرطرفدار بود.

جل دوزی

در دوره قاجار که اتومبیل رایج نبود، مردم تهران از الاغ استفاده می‌کردند. جل دوزی یکی از حرفه‌های پررونق آن روزگار بود و بخشی از بازار تهران به جل دوزی‌ها اختصاص داشت.

قدیمی‌مان می‌رفتم و بالاخره جاجیم خاله رحیمه ثبت شد تا سنت قدیمی‌مان بماند.

صنایع دستی طهران قدیم را بادارپوش شهبازی، تاریخ پژوه و تهران شناس مرور کرده‌ایم

گیوه بافی و حصیر دوزی تا دباغی

اگرچه صنایع دستی تهران در مقایسه با شهرهای تاریخی کشورمان مثل اصفهان، شیراز و تبریز که از دیرباز به هنرهای متعدد و صنایع دستی رنگارنگ از جمله قالیبافی، پارچه بافی، سوزن دوزی و ده‌ها صنعت و هنر دیگر شهره‌اند، قدمت چندانی ندارد، اما دستش از صنایع و هنرهای دستی اصیل و سنتی خالی هم نیست. به مناسبت روز جهانی صنایع دستی سراغ داریوش شهبازی، تهران شناس و تاریخ پژوه رفته‌ایم و او تعدادی از صنایع دستی تهران قدیم را برای ما بازخوانی می‌کند.

پریسانوری

رونق صنایع دستی در دوره قاجار

اگر دوره قاجار را سرآغاز توسعه هنر و فنون در تهران بنامیم، بیراه نرفته‌ایم. در این دوره که تهران ردا پایتختی به تن کرد، بسیاری از هنرمندان و صنعتگران از نقاط مختلف کشور به این شهر آمدند و هنرشان را در آن ادامه دادند. از این رو تهران هم‌زمان با گسترش جغرافیایی و جمعیتی در هنر و صنعت هم توسعه پیدا کرد و برخی از صنایع و هنرهای دستی‌ای که در دوره قاجار میان اهالی پایتخت رایج شد از جمله سریش‌پزی، سراجی، یخدان‌سازی، اسلحه و چاقوسازی، خراطی، جل دوزی، گیوه بافی، اروسی دوزی، کلاه مالی یا دوخت کلاه نمذ، حصیربافی، گلیم و جاجیم بافی.

اروسی دوزی

در دوره قاجار به کشور روسیه اروس می‌گفتند و کفش‌هایی که از این کشور به ایران آمد به اروس معروف شد و کفاشان تهرانی به تقلید از روس‌ها شروع به دوخت اروس می‌کردند و راسته‌ای از بازار به نام اروس دوزی معروف شد.

خراطی

خراطی یا هنر کنده‌کاری و تراش چوب از زمان قاجار در تهران رایج شد. آن روزگار خراطی بیشتر صنعتی کاربردی بود تا هنر و خراط‌ها لوازم زورخانه مثل میل، کبابه و وسایل نانوائی مانند وردنه، دم‌کنی، پارو، کج بیل می‌ساختند. خراط‌ها در خیابان قزوین و قلمستان فعلی حدود ۷۰ سال قدمت دارند و این صنعت بر خلاف صابون‌پزی و اسلحه‌سازی هنوز رایج است.

